

Vicenç Biete, toponimista i estudiós dels noms

Joan Tort i Donada

Societat d'Onomàstica

Apunts preliminar

Vicenç Biete no pot ser considerat, en sentit estricte, com un dels fundadors de la Societat d'Onomàstica, el 1980. De fet, no forma part de la comissió gestora constituïda al voltant d'aquesta data, sota l'impuls del tàndem Enric Moreu-Rey-Albert Manent; però sí que hem trobat referències sobre la seva assistència a algun (o alguns) dels quatre col·loquis 'constituents' de la Societat: el 1973, a la Sala de Comalats, el 1977 a les Borges del Camp, el 1978 a Riudoms o el 1979, a Montblanc. També és present al primer col·loqui *oficial*, a Vic, el juny de 1980, i figura a la primera llista de socis, distribuïda amb el número 1 del *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* (abreviadament, *BISO*).

És clar que manté, en qualsevol cas, un vincle actiu directe i permanent amb la Societat, des dels seus orígens. I durant tota la vida. Al fil de les seves col·laboracions escrites al *Butlletí*, deduïm que, a banda de la seva vocació cap a l'estudi dels noms, indissociable de la passió per la geografia, la seva relació personal amb els dos personatges capdavanters de la Societat, Enric Moreu-Rey i Albert Manent, va ser determinant en la conformació de la seva implicació amb la Societat d'Onomàstica, des dels inicis de l'entitat i mantinguda al llarg de tota la vida.

La seva seqüència de vinculació amb la Junta Directiva, d'acord amb les dades de què disposem, és la següent: el juny de 1994 consta per primer cop com a vocal. El juny de 2001 apareix ja com a vicepresident, amb Ramon Amigó i Vicenç M. Rosselló, i amb Andreu Romà com a Secretari. El referit vincle el manté fins al 2007, data a partir de la qual torna a figurar com a vocal.

Finalment, durant l'etapa de Josep M. Albaigès com a president (2010-2013), Vicenç Biete torna a constar com a vicepresident, juntament amb Emili Casanova i Albert Turull. En ocasió de la renovació de l'any 2013, Biete demana de retirar-se (després de dinou anys de col·laboració ininterromputs). I, a l'Assemblea de socis d'aquell any, és proposat i nomenat Soci d'Honor.

La tasca de Biete dins la Societat és indissociable del seu paper com a impressor del seu òrgan d'expressió, el *BISO*, que perdura al llarg, gairebé, dels seus 123 números: des del primer, del juny de 1980, fins pràcticament el darrer (la que havia estat la seva impremta hi consta, encara, al número 120, l'abril de 2011). Al llarg de l'existència d'aquesta publicació Biete hi publica

una cinquantena d'articles de format breu, en gran mesura ressenyes d'actes i de publicacions diverses.

Si hi ha una manera de qualificar sintèticament la tasca de Vicenç Biete al llarg dels seus trenta-cinc anys de vincle actiu amb la Societat d'Onomàstica pensem que és aquesta: *eficàcia des de la discreció*. Un diagnòstic que no difereix gens del que formula Enric Bertran (2015) en valorar l'aportació de Biete al front de la Societat Catalana de Geografia: "Com a president, Biete va demostrar eficiència i gran capacitat resolutiva, escoltant tothom i buscant sempre el consens."

Una visió integral de la geografia

La visió de la geografia, per part de Vicenç Biete, la podem qualificar d'*integral*. És una visió dins la qual s'hi integra, amb naturalitat, l'onomàstica.

Un apunt seu, d'una gran força expressiva, recollit a l'entrevista que vam tenir amb ell el juny de 1997, pensem que és, respecte de la qualitat apuntada, prou eloqüent:

"Recordo que quan era petit ja m'interessava pel lloc on vivia. M'agradava tafanejar i saber el perquè de les coses. Quan vivia al carrer del Torrent de les Flors [...] em preguntava com devia ser la Barcelona de l'altra banda, la ciutat de més enllà del barri de Gràcia. Aquest esperit encuriós, que ha estat el meu company de viatge al llarg de la vida, és el que m'ha portat a interessar-me per la geografia. De sempre m'he sentit atret per les muntanyes, per saber com estava estructurat el país... Però va ser a Cabacés [...], d'on era filla la meua mare i on la família conservava la casa pairal, on se'm va desvetllar veritablement la dèria geogràfica. Allà, davant els contraforts de Montsant, sortia a observar els detalls del territori, del meu entorn més proper. M'agradava d'apuntar els noms dels llocs per on passava. Va ser a Cabacés on vaig començar a adonar-me que a les coses no se les anomena perquè sí: els elements del territori, quan els dones un nom, sembla que prenen vida; els fas, en certa mesura, més teus. I d'aquesta manera, tan viscuda i intensa, vaig anar recurrent cada racó del terme, descobrint els elements físics i humans que el configuraven. Vaig familiaritzar-me, per dir-ho d'alguna manera, amb la seva història." (Tort i Tobaruela, 1998, p. 154)

Pensem que aquesta predisposició de Biete a una *vivència* intensa i sensible del territori i del paisatge és indissociable de la seva formació, en la qual el període del batxillerat, a l'Institut-Escola, va ser determinant:

"L'Institut-Escola [...] procurava de formar-nos com a persones d'una manera integral. [...] Ens feien preguntar-nos, contínuament, el perquè de les coses. [...] L'esperit que ens van inculcar m'ha acompanyat al llarg dels anys, a l'igual que a altres persones que van passar per les seves aules. [...] La geografia i les ciències naturals eren una de les assignatures més rellevants de l'Institut. Sortíem al parc, moltes vegades, a analitzar les coses, a observar-les directament. Els professors [...] [de la Ciutadella] sempre ens estaven remarcant la necessitat d'observar els elements que formen la realitat. I va ser en aquestes excursions on va néixer, en la meua ment, la idea de ser professor de geografia, ja que la matèria d'estudi m'entusiasmava i em sentia capaç de poder fer-ho.

Hi ha una sèrie de paraules que reflecteixen, molt encertadament, l'objectiu de formar íntegrament els alumnes: 'criticar', 'entendre', 'pluridisciplinar', 'enraonar', 'observar', 'matisar', 'reflexionar'... Aquests termes són aplicables a la geografia, disciplina que, des del meu punt de vista, ha de seguir aquest model de visió integral en el seu enfocament." (Tort i Tobaruela, 1998, p. 154-156)

El poble de Cabacés com a tema d'estudi

Tot i els vincles familiars amb Cabacés, la idea d'estudiar el poble –o, més ben dit, de convertir-lo en objecte d'estudi des de diversos plans– no la desenvolupa fins que ja és gran.

"Les coses són resultat de la maduresa de les idees, i un estudi detallat d'un poble, per petit que sigui, comporta una gran dedicació i esforç, sovint de molts anys de durada. [...] L'aspecte pel qual vaig començar a interessar-me va ser el de la toponímia, amb motiu d'haver conegut l'Albert Manent després d'un col·loqui d'onomàstica que es va celebrar a les Borges del Camp [a l'entrevista consta, equivocadament, les Borges Blanques]. [...] Metòdicament, parcel·la per parcel·la, vaig començar el recull de topònims acompanyat d'un amic meu, Josep Vilalta, pagès i caçador, que coneixia molt bé el territori. Durant un temps vaig dedicar-me a recollir dades, que posteriorment vaig confrontar amb la documentació antiga que vaig trobar." (Tort i Tobaruela, 1998, p. 156)

El recull va guanyar el premi Josep Iglésies, i va ser publicat el 1979 a *Revista Catalana de Geografia*. El guardó l'esperonà a continuar estudiant Cabacés; amb els materials que aplega, l'any 1985 publica *Cabacés. Documents i escrits*. I, a continuació, la recerca sobre el poble culmina amb la publicació de la monografia *Cabacés. Un poble al peu del Montsant*. La voluntat, segons ell mateix assenyala, era fer un llibre "que reflectís els aspectes geogràfics i històrics del terme." El treball va ser laboriós: "Vaig estar uns quants anys anant cada vespre, després de la meva jornada laboral, a diverses biblioteques i arxius, a la recerca de qualsevol document o escrit que fes referència, directa o indirecta, a aquest poble del Montsant." La pretensió, com ell mateix subratlla, va ser fonamentalment divulgadora: "La meva intenció va ser elaborar un llibre per a la gent del poble." (Tort i Tobaruela, 1998, p. 157)

La personalitat de Vicenç Biete com a toponimista

Pensem, d'acord amb la concepció "integral" de la geografia per part de Biete a què hem fet referència, que la seva aportació material a la recerca toponímica s'ha de considerar, d'una manera particular, en relació amb dues de les tres obres que publica sobre el poble de Cabacés: el recull toponímic i l'estudi monogràfic sobre la localitat (cal tenir en compte que, encara, en publica una tercera, d'interès netament històric: *Cabacés, documents i escrits*, de 1985). Ens hi referirem per separat.

a) El recull toponímic (1979)

Porta el títol de “Toponímia de Cabacers i el seu terme”. Publicat ‘oficialment’ el gener del 1979 al volum II (números 5 a 8) de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, revista dirigida aleshores per Josep M. Puchades. Tot i la data de 1979, pensem que la publicació va ser més tardana. De fet, Albert Manent, en un article de 1980 titulat “Els estudis d’onomàstica catalana. L’estat de la qüestió”, al número 1 del *BISO*, que aplega les aportacions del col·loqui, l’autor esmentat assenyala el recull de noms de Cabacés, dut a terme per Biete, com un dels inèdits.

Té el mèrit de ser, tenint en compte la informació d’aquest article de Manent, un dels primers seixanta reculls de toponímia integral municipal que es porten a terme a Catalunya (dels quals, a la data de l’article, juny de 1980, només se n’havien publicat una vintena). Cal recordar que aquest tipus de treball s’havia inaugurat tot just a mitjan anys 30, amb el recull de toponímia de Sant Pere de Riudebitlles a càrrec de Cristòfor Cardús (i a impuls de l’Oficina d’Onomàstica promoguda per Josep M. de Casacuberta).

Aplega 665 topònims (la immensa majoria dels quals, procedents de recerca oral) i 244 antropònims (renoms i cognoms).

Treball pulcre i ordenat, d’una seixantena de pàgines, molt ben sistematitzat, s’ajusta del tot a la metodologia que Joan Coromines i Enric Ribas havien establert a l’opuscle “Per al recull de noms de lloc de Catalunya”, publicat el 1936 (juntament amb la monografia de Cardús), i que d’alguna manera representa el tret de sortida d’aquest tipus d’estudi a Catalunya.

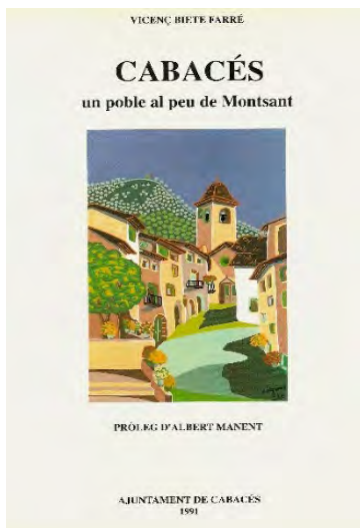
b) La monografia *Cabacés. Un poble al peu del Montsant* (1991)

És interessant, per aclaridor, l’apunt que fa Albert Manent (1991, p. VII) al pròleg del llibre: “Cabacés ha trobat el seu historiador en Vicenç Biete i Farré.”

I més endavant:

“El gran encert de Biete és no haver-se limitat a una monografia exclusivament històrica, sinó que, amb una visió intel·ligent i una gran amplitud d’horitzons, ha volgut fer –i ho ha aconseguit– allò que en diríem la “història total” d’un poble, donant al mot *història* un sentit amplíssim que comprendria, per tant, capítols com els de l’economia, la demografia, la toponímia, els usos i costums, les tasques agrícoles, la vida religiosa, la casa i el parament, les tempestes i les glaçades, els vents i els núvols, les dites, corrandes i cançons, etc. I, no cal dir, la riquíssima fauna i flora.” (Manent, 1991, p. VIII)

Per part de l’autor, trobem a l’inici de l’obra l’expressió de la seva motivació:

“Aquest treball pretén adreçar-se, prioritàriament, als veïns de Cabacés i a les persones vinculades amb aquest poble [...], però, també, a tothom qui pugui sentir curiositat per conèixer l'ahir i l'avui d'una població de la Catalunya Nova. [...] Cal fer avinent [...] que no es tracta d'una obra erudita ni del fruit d'una tasca d'investigació. El minso bagatge d'uns estudis interromputs arran de la guerra no ens hauria pas permès d'intentar-ho, tot i haver mantingut des d'aleshores ençà una continuada afecció per la geografia, la història i la llengua de la nostra terra.” (Biete, 1991, p. XI)

Hi ha un aspecte a ressaltar en especial: la potència descriptiva, fonamentada en una remarcable capacitat d'observació. Per exemple, en parlar, en relació amb el relleu, del sector del terme que correspon a la serra del Montalt:

“La serra del Montalt comença el seu traçat al coll de les Barraques, també anomenat de les Soquetes, i pren la mateixa orientació que l'anterior. Presenta les màximes altituds a la punta de la Canaleta (703 m) i a la de la Guixera (721 m). Entre totes dues s'obre el portell de la Ullera (672 m). La partió del terme s'adreça, cap al sud i tot descendint, a la vorada del cingle que guaita les Vilelles i la ressegueix fins a trobar el riu. L'altre vessant del Montalt, fendit pels racons de la Cova del Sol, del Montalt i dels Pouets, baixa més suaument envers el barranc de Cavaloca, que discorre als seus peus.” (Biete, 1991, p. 17)

Respecte del sector del terme que correspon al vessant sud-oriental de Serra la Llena:

“El terreny torna a ser aquí oligocènic, i les seves altituds es mouen entre els 410 i els 485 m. Els seus vessants occidentals resten oberts a la Ribera. Des del coll de la Torre fins al coll de la Batalla, prenen el nom de serra de Gorraptés, i des del coll esmentat fins al de l'Avenc, el de serra de l'Avenc. Ambdues serres són de pendents suaus, i això permet conrear els seus nombrosos racons: racó dels Colls –amb la punta Redona, 345 m–, racó dels Atans –amb la punta del Sinada, 362 m–, dels Aixoriguers, de les Favares –amb les puntes de la Cometa i del Firmes–, de la Coma, del Baixest, de la Llobatera, de les Coves –amb la punta de la Xuta–, del Molivell i, finalment, dels Segrassos –amb les puntes dels Castellassos, de l'Enclusa i del Cigró. Un estrep de la serra dels Gorraptés s'avança fins a tocar el riu i forma el tossal del Pont (362 m). Al seu peu, el petit replà de l'Amburriana permet també el conreu.” (Biete, 1991, p. 17-18)

Amb motiu de presentar-nos les característiques orogràfiques del sector septentrional del terme de Cabacés:

“Tots aquests contraforts presenten una estratificació pràcticament horitzontal, basculant lleugerament cap a ponent, tret d'una línia de crestes que va des de la Foia fins a les Canals, on els estrats de conglomerat han arribat a adoptar una posició gairebé vertical. El perfil transversal de pràcticament totes aquestes serres reflecteix uns vessants orientals més rostos, fins i tot de vegades encinglerats, i uns vessants occidentals més suaus. L'erosió, en actuar sobre les capes més febles que s'alternen amb les de conglomerats, ha deixat aïllats grans penyals –*tormos*– coronant els tossals o estimbats pels vessants, sobretot a la banda dreta del barranc de Montsant, on fins i tot hi ha un rodal anomenat els Tormegals per la gran quantitat de blocs que hi ha anat caient. La imaginació popular ha tingut cura de batejar les roques més rellevants o de formes més suggeridores: *tormo* Rovellat, *tormo* del Pa Badat, el Gegant, la Geganta, *tormo* del Frare, *tormo* dels Jueus, la Mesquita, el Nas i tants d'altres.” (Biete, 1991, p. 15)

Postil·la final

Pensem que Biete, a través de les seves obres sobre Cabacés, i, sobretot, a través del seu treball toponímic, ha contribuït a allò que Carl Sauer anomenava, en un article de 1956, una “lectura de la fesomia de la Terra”. Respecte d'aquesta qüestió, és interessant transcriure la reflexió que fa aquest autor al respecte, tot referint-se a la necessària connexió de la tasca dels geògrafs amb els sabers de base popular:

“Els professionals no existim perquè hàgim descobert una línia de recerca o perquè posseïm una determinada tècnica, sinó perquè els homes sempre han necessitat el saber geogràfic, i l'han acumulat i classificat. Els noms que apliquem professionalment als elements o formes que identifiquem, i fins i tot als processos que analitzem, procedeixen sempre de denominacions tingudes per vulgars. Nosaltres, simplement, els organitzem en un vocabulari més clar i més intel·ligible. [...] En particular, el vocabulari geogràfic local i la toponímia de cada idioma constitueixen un substrat de saber que, en una bona mesura, encara ha de ser explotat: tant per a la identificació precisa de varietats dels fenòmens que estudiem, com per a la construcció de visions culturals comparatives.” (Sauer, 1956, p. 290; la traducció és nostra).

Diu Biete, resumidament, en ocasió de l'entrevista de 1997: “Per a mi la geografia és, senzillament, estimar el país.” “M'apassiona el territori que tinc més a prop. M'interessa i m'atreu tot el que és geografia: la delimitació de les comarques, l'orografia, els assentaments de població..., sempre i quan els pugui situar en el marc concret del país. Per a mi, aquest és l'aspecte fonamental.” (Tort i Tobaruela, 1998, p. 158).

Fem nostres les paraules de Pau Alegre (2002), al final de la seva ressenya de la monografia sobre Cabacés inserida al web de la Societat Catalana de Geografia: “Voldria manifestar la meva admiració per la qualitat i la sensibilitat que Vicenç Biete ha sabut donar a la interpretació del terror i la gent de Cabacés.”

Bibliografia

- ALEGRE, Pau (2002). Ressenya del llibre de Vicenç Biete: *Cabacés, un poble al peu del Montsant*, dins pàgina web de la Societat Catalana de Geografia: <http://scg.iec.cat/Scg9/Scg91/S9100591.htm> (consultat 5/7/2016).
- BERTRAN, Enric (2015). “Vicenç Biete i Farré. Semblança”, dins pàgina web de la Societat Catalana de Geografia: <http://scg.iec.cat/Scg7/Scg72/S720218a.htm> (consultat 5/7/2016).
- BIETE, Vicenç (1991). *Cabacés, un poble al peu de Montsant*. Cabacés: Ajuntament de Cabacés.
- MANENT, Albert (1991). “Pròleg”, dins: Vicenç BIETE. *Cabacés, un poble al peu de Montsant*. Cabacés: Ajuntament de Cabacés, p. VII-IX.
- SAUER, Carl O. (1956). “The education of a geographer”. *Annals of the Association of American Geographers*, núm. 46, p. 287-299.
- TORT, Joan; Pere TOBARUELA (1998). “Vicenç Biete, una visió integradora del territori”, *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 46, p. 153-161.